

Az ezredéves országos kiállítás elnöke.

Dániel Ernő
m. kir. kereskedelemügyi miniszter.

A magyar nemzet ezredéves kiállításának szervezése körül elévülhetlen, s a hivatalbeli utód részéről is nyíltan elismert érdemeket szerzett volt kereskedelemügyi miniszter: Lukács Béla leköszönése után, Dániel

Ernő — a jelenlegi miniszter — épp oly buzgó lelkesedéssel vette kezébe azon szervezési munkálatokat, a melyeknek óriási eredménye napjainkban, mint a magyar nemzet világraszóló jubilaris kiállítása, nemcsak az ország, de az egész művelt világ közszemléletének képezi meglepő tárgyát.

Nem közönséges mozzanat e nagy nemzeti, állami és társadalmi mű létrehozásának történetében, hogy a szláv eredetű Baross Gábor kereskedelmi miniszter korai és váratlan elhunytá után, két örmény születésű korona-tanácsos egymást követi e magas állásban, s egyesült erővel törekszik létesíteni egy ily korszakos művet, minő a magyar nemzet imposans köztárlata, — újabb díszet kölcsönözvén azon szakminiszteri állásnak, a melynek székében mindjárt az 1867. évi kiegyezés alkalmával a korona és nemzet egyesült bizalma már szintén egy örmény államférfiút ültetett, — Gorove Istvánt, a második magyar független felelős kormány földművelés-, ipar- és kereskedelmi miniszterét.

De diszére válik e jelenség az örmény névnek is Magyarhonban; hol e maroknyi, de tehetséges nép ez időszerint, a kereskedelmi miniszter mellett, még a pénzügyminiszter — Lukács László — személyében is képviselve van.

Dániel Ernő arczképe kétségenkívül oda illik jelen millenaris füzetünk élére, ugyis mint magyar-örmény notabilitás, ugyis mint a korszakos kiállítás egyik legfőbb szervezője, ugyis mint egy régi tekintélyes szamosújvári család Délmagyarországba áttelepült ágának előkelő ivadéka; kinek nemesi előneve a velünk tőszomszédságban levő Szamosújvár-Némethi nevű helységhez fűződik.

Életrajzot írni róla nem szándékozunk, megtalálható ez minden parlamenti almanachban, lexiconban és a képes magyar hetilapokban; társadalmi szereplése közismeretű, úgy a Dániel-család jelenlegi fészkeben: Torontálban, mint az ország székes fővárosában. Politikai működését bírálni e helyen (mint nem politikai közlöny)

nem lehetünk hivatva; irányában tehát e szempontból elvi állást sem foglalhatunk el.

A mit ez ünnepélyes alkalommal röviden a saját szempontunkból fölemlíteni szükségesnek látszik, az előbb elmondottakban már befoglaltatik, — s így a Dániel-családra vonatkozó genealogiai adatainkat, — melyeket részint az általunk átkutatott szamosújvári városi levéltárban, részint egyéb források közt találtunk, — más alkalommal fogjuk majd több ilyenmű közleményeink kapcsán közzétenni.

De itt sem lehet hallgatással mellőznünk azon történeti tényt, hogy a miniszter ősei minden időben kiváló állást foglaltak el a honi örmény nép társadalmi és politikai közéletében, kezdve a több mint kétszáz év előtt történt betelepülés idejétől, — egészen a legújabb korig!

Sz. K.

Ünnepi beszéd.

Tartotta **Dr. Molnár Antal** Szamosújvár város országgyűlést képviselője, Szolnok-Doboka vármegye millenáris ünnepélyén Deésen, 1896. máj. 17-én.

Köszöntöm a hét csillagot vármegyénk czimerében, jelképét és emlékeit a honfoglaló hét vezérnek! Köszöntelek titeket zöldelő hegyek, melyekhez a honalapítás legelső eseményeinek emlékezetét fűzi a megszentelt hagyomány. Köszöntöm a távolból büszke tetődet, Cserhalom, daliás idők nagy hadi tettének dicsőséges színhelye! S köszöntelek titeket honfitársaim és honleányok, a kik ma nemzeti ünnepre egybegyűltetek!

Mert ünnepet ül a nemzet, ünnepet, melyhez fogható mind e mai napig a világ egyetlen nemzetének sem jutott osztályrészeül, mivelhogy ezer év előtt még a mai vezető nemzetek is alig, mostani

állami szervezetökben épen nem léteztek. Ünnepet üli a nemzet a Gondviselés ama nagy kegyelmének, hogy a honalkotás ezer éves fordulóját ugyanazon földrajzi határok közt, lényegökben nem változott hatalmi és alkotmányos intézményekkel érthette meg. Közénk száll a múltaknak szelleme, a történetnek lelke s megcsendülnek keblünkben, mint távolból hangzó méla harangszó, a régi nagyságnak dicső emlékei. Ezer esztendőnek visszhangja kél föl és bejárja az egész országot. És behatol ébresztő szavával kunyhókba és palotákba, a szívekbe és az elmékbe, hogy ne legyen hazáknak szent földjén egyetlen egy hajlék sem, a melyben ujjongva ne köszöntének ezer esztendő örömeinek, dicsőségének és reményeinek ezt az ünnepét; a hol tanúságot meríteni, vigaszt keresni ne járulnának a letűnt nagy idők emlékeihez; a hol fel ne nyitnák a századok naplóját, kegyelettel ne forgatnák lapjait, fel ne elevenítenék eszményeit s meghatottsággal ne gondolnának szenvedéseire, melyeknek tűzkohójában edződött a nemzet erőssé.

Ünnepet ül a nemzet, tíz évszázad minden örömeinek és büszkeségének, minden bánatának és gyászának emlékünnepe. A múltak borongó árnyai s a szebb jövőnek sejtése, a megvalósult álmok és a nem teljesült remények, hadverő hősök tettei és teremő szellemeknek alkotásai, a Hunyadiak diadalai, a Bethleneknek és Rákócziaknak szabadsáért vívott tusái, Széchenyinek ébresztő szózata, a nemzet vértanúinak és a haza bölcsének lelke: mindent átható, mondhatatlanul erős érzéssé olvad össze ezen az ünnepen, mely harmatos nyári alkonyinak varázsával tölti be egész valónk, túl emel a hétköznapi élet apró gondjain s nemesebb, magasabb érzéseknek lángját éleszti bennünk.

Ünnepet ül a nemzet. Visszatekint egész múltjára s megmutatja, mit alkotott egy ezredév alatt. Régi időknek ragyogó felhőzete száll reánk s meglebbenti lelkünket az eljövendő időknek szárnya. Mintha hallanók harsonáját a Duna és Tisza partjain megtelepedő nomád néptörzsnek, vagy a hősi énekeket, melyek egykoron harsogtak dicsőségét zengedezték. Mintha megremegtetné lelkünket gyászos melódiája a sötét éjnek, mely egykoron ráborult a nemzetre s az a hatalmas szózat, mely új életet, a fejlődés új korszakának elkövetkezését hirdette. Kifáradva a jelen küzdelmeitől, a múltba menekül lelkünk, megdicsőült alakjaival érintkezik, megerősödik a nagyság érzésétől s a tovatűnt időkben vezető fonalát keresi a jövőnek. A fel nem tartóztatható idő ama nagy mezsgyéjénél, a mely elválaszt multat és jövőt, ünnepi pihenőt tart, hogy régi századok tanulságait lelkébe vésve, biztató reményt meríthessen további feladataihoz.

Ünnepet ül a nemzet. Ünnepet, melynek felemelő önérzettel, lelkesedéssel és bizalommal kell eltöltenie e haza minden gyermekét, különbsége nélkül a fajnak, nagyot és kicsinyt egyaránt. A visszapillantás a múltba fájó öröm, mert vérző sebekkel van borítva mind a tíz százada a magyar nemzet életének; ámde arról is

bizonyságot tesz a multnak minden emléke, hogy a nemzet évezredes állami életének mindenik szakában méltó volt ama nagy misszióhoz, melyet a Gondviselés eléje szabott, s melynek három vezérlő gondolata az ezredév halhatatlan dalnokának szavai szerint az, hogy

Itt küzdtenek honért a hős
Árpádnak hadai,
Itt törtek össze rabigát
Hunyadnak karjai,
Szabadság itten hordozák
Véres zászlóidat.

Valóságos csoda a története ennek a nemzetnek, melyet példátlan viszontagságok nem törtek meg, mely önmagából mindig új erőt tudott meríteni s mindenkor hozzá tudott alkalmazkodni az egyetemes kultúrét változó formáihoz. A Gondviselésnek végzet-szerű kedvezése nyilvánult már abban is, hogy a honfoglaló magyarok nem maradhattak meg a Volga partjain, a hol, mint annyi más néptörzs, menthetetlenül elvesztek volna az ősidők forgatagában, a hol idegen népáradatok mihamar elnyelték volna nyelvöket és nemzeti sajátosságait. A történelem kényszere volt, hogy a népvándorlás utolsó hullámesapásain vándorútra kelt kis nomád nemzet a Duna-Tisza közének és Erdély bérceinek vette útját. S csoda a története ennek a kis lovasesapatnak, mely leszállott a Kárpátok völgyeibe s hazát alkotott itt az utódainak. „Itt küzdtenek honért a hős Árpádnak hadai,” úgymond a költő, s ezekben a küzdelmekben, mint elődeiknek, a hunoknak és avaroknak, a zsenge magyar államnak is szét kellett volna oszlania megalkotóinak bölcsesége nélkül. Közéje ékelve a német-római császárságnak s a Keletről jövő népáradatoknak, a keresztény világ határvonalán el kellett volna vesznie, ha nem érti meg történeti hivatását, ha első királyának, szent Istvánnak messze tekintő szelleme be nem vezeti a kereszténységbe, mely legnagyobb támasza volt új hazájában a magyar nemzetnek, ha be nem lép a nyugati műveltségbe, az európai népek családjába, hogy mint veszélyes pontra állított őrszem, önön vérenek ontásával védelmezze századokon át az emberiség fejlődésének, a polgárosodásnak nagy érdekeit.

Valóságos csodája a történetnek a megalkotott haza fentartása. „Itt törtek össze rabigát Hunyadnak karjai,” mondja a költő s ez az összetört rabíga nem csupán a magyar államot, az egész nyugati civilizációt fenyegette. Rajta ütött hazánkon tatár és török s a magyar nemzet egész erejét belevitte a küzdelembe, hogy megoltalmazza a keresztet és az európai kultúrát, hogy saját testével tartóztassa fel világhódító útjában a félholdat. Míg a szerencsésebb nyugati népek békés munkát végeztek az emberi haladás műhelyeiben, a magyar nemzet azáltal vált hathatós tényezőjévé az európai kultúrétnek, hogy őrt állott a határokon. Mint sziklán törtek meg rajta a mongol-török hódítás romboló hullámai. Az áradat, mely hazánkat elöntötte, a nyugati népek számára meg-

termékenyíté a földet, a tűznek, mely annyi mindent semmisített meg a mult dicsőségének tanujeleiből, ők csak a fényét látták, csak a melegét érezték.

Le sem zajlott még a nemzeti mult ama hőskölteményre emlékeztető korszaka, melyben az egész művelt világ hálájára tette magát érdemessé Magyarországot s nem kevésbé súlyos, nem kevésbé dicső feladatul hárult reá a lelkiismereti és polgári szabadság szent lángjának ápolása. A szabadság volt ideálja, vezető csillaga a nemzetnek eme gyászos idők alatt: „szabadság itten hordozák véres zászlóidat,” így jellemzi a költő ezt a korszakot, a mely leggazdagabb volt szenvedésekben, a mely legtöbb vértanunak nevét jegyezte rá a nemzet történetének lapjaira. Itt a mi szűkebb hazarészünk bércei között dobogott eme korszak alatt a magyar nemzet szíve, Erdélyben, mely a lelkiismereti és polgári szabadság fáklyáját fennen lobogtatta akkor is, midőn a türelmetlenség és elnyomatás sötét éjjele csaknem egész Európára ráborult. Erdélyben, mely az egyéni és alkotmányos szabadságot megmentette az egész magyar haza számára. Erdélyben, mely a szabadságért s a vele elválaszthatlanul összeforrott nemzeti létért való küzdelem legdicsőbb vezéralakjait adta hazánknak. Az írás feljegyezte tetteiket; legyen áldás emlékezetükön, kik annyi bölcseséggel és önfeláldozással intézték egykoron e hazarész sorsát, kik annyi elszántsággal állottak szembe hatalmas ellenségekkel s kockára téve mindent, oly szívósan ragaszkodtak alkotmányhoz és jogokhoz. Hazánk mai alkotmányos rendjének köveit az ő vérök tapasztotta össze szilárd falakká. Kik oly fenséges példát hagytak reánk, megérdemlik, hogy ezeken az ünnepnapokon a haza minden hű gyermeke elzarándokoljon gondolataiban a nyugovó helyükhöz. Nem lennénk méltóak a múlthoz, a nemzeti történet eszményeit tagadnók meg, ha fel nem keresné kegyeletünk a szabadság és a nemzeti ügy minden egyes vértanujának hantját s el nem rebegné fölötté a költő szavaival:

Emlékezet, szállj le rája,
S rajta, mint a tó sírálya,
Csókold meg a szemfedőt!

. Lezajlottak a dúló esaták, annyi sok hányattatásból révparthoz jutott a nemzet hajója, annyi sok vizsály és félreértés után új korszaka derült hazánkra az alkotmányos szabadságnak. És most, ezredéves múltjának záróköveül ünnepet ül a nemzet. Ünnepli múltját s leküzdvé annyi szenvedést és megpróbáltatást, jelenének alkotásaival, a jövődönék felséges ígéretével lépi át az új ezredév küszöbét. Bemutatja ünnepén a modern Magyarországot a tizenkilencedik századnak. Meghívta ünnepére az egész művelt világot, az idegen államok képviselőit, hogy lássák a drága ereklýeket, melyek a Kelet és Nyugat világrendítő küzdelmeiből maradtak fenn; és lássák a százados romok fölött mit alkotott a megifjult nemzet kitartása, ereje és munkája.

Ünnepet ül a nemzet a Kárpátok félreeső völgyeiben, az Alföld délibábos rónáin s az Adriának napsugaras partvidékén egyaránt! Letörték a fának ágait az idők fergegei, de a gyöke-
rekben megvolt az életerő s a kopár törzs újra meg újra kihajtott. Századok véres tusái után egy holt nyelv kulturája állotta sokáig útját a nemzeti kultúra fejlődésének... s az időknek minden akadályát és nehézségeit leküzdve, mégis nő és izmosodik a nemzet. Rajta van vállain a Gondviselés vezető keze s súlyos megpróbáltatások után elkalauzolja jobb jövődök felé, új ezer évnek szebb korszakába, melyhez jogot szerzett a dicsőség fényes sugaraival megaranyozott, a hazáért való önfeláldozás magasztos példái-
val átszőtt múltja, ragaszkodása az ideáljaihoz a szabadságnak, melyben testvérekül ölelte keblére az e hazába beköltözött vagy betelepített más fajú népeket is, hiven az ősök nemes tradícióihoz, tisztelve mindeniknek nyelvét, hitét, lelkiismeretét! Ennek köszönhető, hogy bár nemzetek merültek az enyészetbe, királyságok és országok tűntek el a föld színéről a lefolyt évezred alatt, Magyarország él és az alkotó néperőnek bámulatos nyilvánulásai között hatalmas lépésekkel halad előre a fejlődésnek útján, s mint az európai népcsalád becsült és tisztelt tagja, üli meg állami létének nagy emlékünnept. Ezer év alatt derekasan megállta a Gondviselés által számára kijelölt helyet s reményt merit múltjából, hogy meg fogja tartani ezt a földet jövőre is szabadnak és magyarnak!

A régi dicsőség halhatatlan emlékü költőjének győtrő kételyek által tépett lelkéből egy borongó pillanatban ez a felkiáltás tört elő:

Népek hazája, nagy világ,
Hozzád bátran kiált:
Egy ezredévi szenvedés
Kér éltet vagy halált.

Ez a kétség nem dultná többé a költőnek szívé, ha közöttünk élne ma, ha tanuja lehetne az önmagának visszaadott nemzet nehány rövid évtized alatt való haladásának, ha látná nemzetét birtokában annak, a miért egykoron annyi vér omlott s a miről pár emberöltőve elelőtt még legjobbjaink is csak álmadoztak, s ha látná a királyával együtt ünneplő nemzetet! Népek hazája, nagy világ! bátran kiált tchozzád ünnepén a magyar nemzet, mert tudja és érezi, hogy hűségesen megfelelt történeti küldetésének. Ámde egy ezredévi szenvedés után nem életet vagy halált kér. A költőre ezer esztendőnek lelke czáfolt reá. Múltjával az élethez való jogot szerezte meg a történet ítélőszéke előtt a magyar nemzet, melynek fenmaradása, melynek létezése világrészünknek ezen a pontján történeti szükségesség a jövődöben is.

Régi dicsőségben fénylik a tovatűnt évezred, rejtelmes homály födi az elkövetkezendő idöket. A bércek megmaradnak helyükön és a vizek örökké folydogálnak, de azt senki nem tudhatja, mily megpróbáltatások várnak a hármás bércei tövénél s a négy folyam völgyeiben élő nemzetre. Isten kezében van a jövődö s ama

mérföldkönél, a melyet múlt és jövő közé helyez a nemzet ünneplő kegyelete, a pillanat nagyságától áthatott lelkünk áhitattal fordul ő hozzá. Ezer éve annak, hogy a Kárpátok bérézeiről leszállott Árpád lovasesapata, ezer éve, hogy itt országot alkotott, küzd és munkálkodik a magyar nemzet. S most, hogy ünnepet szentel az idő emlékezetének, minden gondolat, minden szív hálával eltelve, első szárnycsapásával Istenhez emelkedik. A hazának közös nagy eszméje s a minden hatalomnál erősebb kapocs, a honszeretet imában foglalja össze mindazokat, kiket századoknak története egy nemzetté egyesített.

A történeti hagyomány szerint ezen a helyen, a hol ünnepelni egybegyűltünk, ezen a helyen hallgatta meg a honalkotó Árpád a Duna völgyeiből visszatérő követének jelentését s aztán kérte Istent, tartaná meg mindörökre népe számára ezt a földet, mire a vitézei háromszor hangoztatták utána Istennek nevét. Mint évezreden áthatoló viszhang, szálljon föl a mi ajkainkról is ez a szó. Népeknek Istene, a történetnek ama határjelénél, melyhez a magyar nemzet eljutott, mely egy évezrednek az idők végtelenébe tűnését s a jövődönék hajnalhasadását jelzi, leborolunk hálaimádságra s esdve kérünk,

Isten, adj hazánk felett
Tiszán fénylő kék eget!

A haza csillaga.

— M. A. M. költeménye. —

*Armenia borús egén,
Koromsötét felhők közül,
Miként egy biztató remény,
Szép fényes csillag tündököl.*

*Oh csillag! légy mindig velünk,
Örködjél lépteink felett,
Íránytűt nyujtson mi nekünk
Szép bábájos tekinteted.*

*És szólt a csillag: — Oh mikor
Fog lánggra gyulni szívetek?
Hogy együtt láthassa a hon,
A szerteszórt testvéreket. . . .*

*Oh meddig fognak fiaink
Vetődni sirva szerte-szét?
És búslakodni hiveink
Szemlélve a vész felleget. . .*

*Ha visszatérne mindenik,
Örömben uszna Ararát, —
S a háladalt elzengének
Araxes, Tigris, Eufrát.*

*Sok századon át fényemet
Borússá tette könnyetek,
S tündöklő ekességemet,
Elboríták a fellegek. —*

*A csillag nem a felleget,
A nap sugárit köceti, —
A napsugár a fellegek
Borúját űzi, kergeti. . .*

*Oh szeressétek ezt a fényt,
Melytől szívetek fölhevül;
Míg élesztjelem a reményt
Hogy hazánk napja földेरül!*

Simay Gergely.

Szamosújvári képek. — Sétatéri cashid.

Szamosújvári képek.

„Te város állj, a míg e hon fenáll
És hiven áldozz' szent oltáránál.“

Városunk egy sikerült távlati képét, valamint több, helyrajzának részletfölvételét is volt már alkalmunk e lapok olvasóközönségével megismertetni, — a mostani füzetünkben látható illusztrációk tehát, vagyis a város újabb felvételű látképe és némely közérdekű pontjai, további kiegészítését képezik csak azon topografikus képeknek és leírásoknak, a melyeket időnként e város nevezetesebb középületeiről közreadtunk; miértis — hézagosságuk daczára — újabbi érdekes részletek gyanánt tekinthetők azok Szamosújvár (a magyar-örményiség eme csinos fekvésű központi városa,) mozaikképének megalkotásához.

A jelen füzet különböző helyein találják föl olvasóink az idevágó fényképi felvételeket, fotocinkografikus úton többszörözve; nevezetesen a város összlátképét, madártávlatból négy rendbeli népkerti részletet, illetve tájrajzot, minők a sétatéri fenyves, az úgynevezett rondeau (körönd), egy tórészlet, s a bevezető vashíd környéke, — ezenkívül a már régebben bemutatott templom-képek kiegészítéseül a szentferenczrendi zárda templomot, — s végül a szamosvölgyi vasútnak a város közvetlen közelében, mondhatni a város kebelében levő pályaudvarát.

Igaz ugyan, hogy e képek nem a város legutóbbi évtizedének épület-alkotásait tüntetik föl, s az újabbakkal — minők a többi közt az új árvaház és leányiskola, a honvédhuszárlaktanya és a méhészegylet mintaméhese, s egyéb középítkezések, — csak folyóiratunk későbbi füzeteiben számolhatunk be: minthogy azonban tényleg mi valánk az elsők, kik városunk egyes részeinek képekben való ismertetését (részint Szamosújvár önálló helyrajzában, részint e lapok keretében) megkezdettük, joggal remélhetjük, hogy eddigi, magában is sikeres kezdeményünk — egyelőre az utóbbi évek látható eredmé-

nyeinek feltüntetéseig, — a városunk multját és jelenét méltán megillető érdeklődéssel találkozhatnak.

Egyébiránt azt szokták mondani, hogy rendszerint az a város halad és emelkedik, — a hol legtöbbször érdek-
lődnék a város haladása és emelkedése iránt; a hol a közügyek iránti érzék, vagyis a közszellem leginkább ki van fejlődve. Alkalmazva ez általános elvet Szamosújvár városára, senki sem tagadhatja el annak polgáraitól a kiváló hajlamot a közügyek iránti érdeklődésre; ha midjárt e hajlam olykor helytelen irányba téved, vagy a szenvedélyek hevébe csap át. Tagadni azonban nem lehet, hogy Szamosújvár ma már az eleven élet lendületét érző, haladó városok sorába tartozik, — hol a közszellem is ébredőben van. Vajha e közszellem ne feledkezne meg saját létalapjáról, ama nemes hagyományairól a kegyeletes multnak, — a mely hagyományok városunk eddigi patriárkhális család-életét annyira áthattották, s a házi tűzhely körül megőrzött ősi erényekkel annyira megnemesítették; hogy a modern társadalmi viszonyok kétes értékű befolyása daczára töretlen bizalommal tekinthetünk a jövőbe!

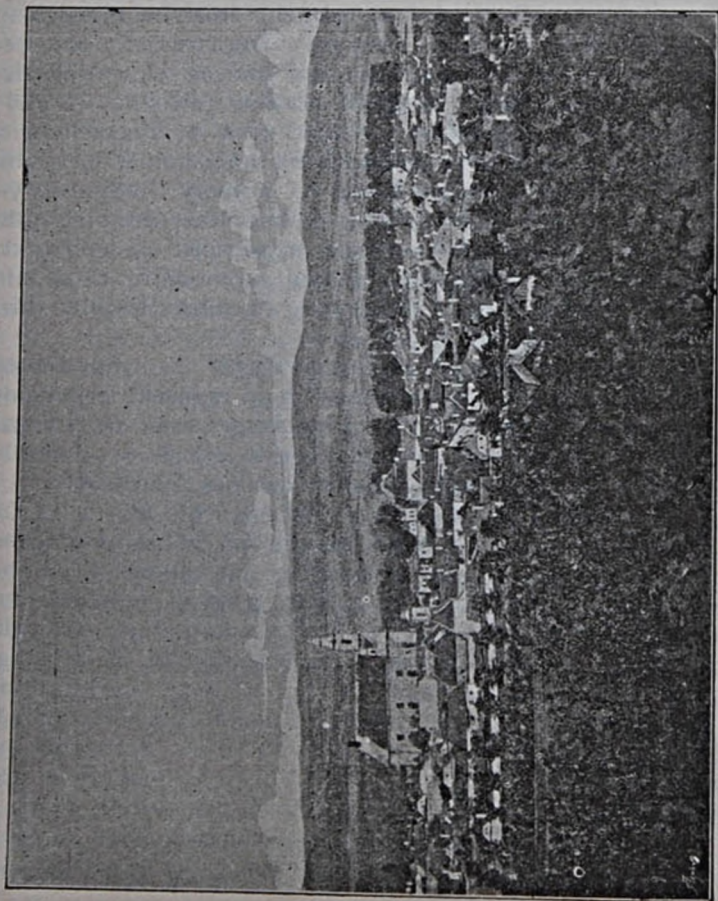
„Ismerd meg tenmagadat!“ — mondja egy hellén közmondás. Tehát ismerd meg nemcsak erényeidet, de hibáidat is. Ily őszinte felismerésre, csak az öntetszés hizelgése nélkül való bírálat képesít. Csak így lehetünk képesek a helyes irány felismerésére és követésére.

Ugyancsak Görög hon bölcese volt az, a ki úgy nyilatkozott, hogy jobb ha az ország polgárai alacsony tetők alatt élnek, mintha palotákban bujkálnak. S valóban egy ország boldogsága nem függ annyira a házak magasságától és fényességétől, mint inkább népeinek vallássosságától, erkölcsiségétől, becsületességétől. E legmagasabb cél felé kell tekinteni minden nemzetnek, minden városnak különbség nélkül, ha igazán bensőleg haladni akar. Nálunk ez eszmény felé törekvés felettébb meg van könnyítve a multak nemes hagyományai és a jelen viszonyokon magasan felülemelkedő példaadása által.

Törekedjünk tehát a jövőre is első sorban ez eszmény megvalósítására a családi és iskolai körökben, úgy

mint a társasélet és közigazgatás terén. Aztán hadd jöjjenek, ha kell, az újítások: a vasútak, a villamos világítás, a díszes paloták, parkok és szoborképek, közintézetek, muzeumok és könyvtárak, a közigazdaság és technika modern vívmányai, az anyagi- és szellemi gazdagodás — népünk hiterkölcsei épsége, a maga szilárd alapján állva, nem fog hajótörést szenvedni — az új ezredévben!

Sz.

Szamosújvári képek. — Szamosújvár tárlati képe.

Prolog a magyar milleniumra.

Irta: Merza Gyula.

Örmények nagy Hájkja és hős magyar Árpád,
Hódító ősei két birodalomnak,
Vajjon hamvaikban rólunk álmodoznak
Ott, hol égre tör vén Ararát s a Kárpát?
Felhőkön túl mintha két pánczélos alak
Testvérjobbót nyujtja... s erdős bérczek alatt
Székely végvidékén a regényes tájnak:
Lelki szemünk egy karavánt találunk. . .

Moldva zord határán bujdosók csapatja
Vándorutnak indul százados tűzhelytől,
Női zokogás zeng vissza a hegyekből,
S férfiak lelkét is fájdalom szaggatja;
Meggyalázott hitük Egbe fölkiáltott...
És a népek Atyja ime küld megváltót:
Szabad Erdély földjén örmények tizezre
Apati Mihálynál menedéket szerze.

S nemzedékek mulva magyar és az örmény
Szívben összeforrt, sőt egy fogalmat képez.
Közös honszerelem alkotá e törvényt,
Mely szorosbra fűzött országot egy néphez.
S Ararát kis törzse Kárpátok tövében,
Hungária édes lángoló ölében
Új honáért élve — tündér esoda történt —
Nyelvben is magyarrá lett az örmény önként.

Riadók szavára — nincs is még egy öltő,
Hogy fegyvert ragadtak pór, nemes s közpolgár,
A szabadság lőn a hit s haza az oltár,
S eldobott talárt a pap s lantot a költő.
Szent zászlókat védni magyarok s örmények...
Egy szívvel siettek el vitéz honvédnek...
Bár titáni harcban eltörött a kardjuk:
A megosztott gyász még könnyített is rajtuk.

S lám élt Génusza a magyar nemzetnek,
Harminez nemzedéken át ki gondot viselt,
Mert kibékitette oly királyi szívvel,
Melyet hű kötelmek s bölcsesség vezetnek.
Szárnyra most bocsát a millenáris jogar,
Hisz kinötte gyermekpapucsát a magyar,
S multakon merengve: ezredéves ünnep,
Évezres dicsőség újra szembe tűnnek.

S bámulattal nézi már egész Európa
Nagy évfordulóját egy honalkotásnak,
Ritka emlékűnap, mit ma nálunk látnak,
Országos örömnél nem lehet szebb pompa.
Távol országokból a magyar királynak
Külföld fejedelmi levelet írnak . . .
S koronás ajkáról messze hangzó szózat
Ujabb ezredévre ragyogóbb fényt hozhat.

Szent-István, Szent-Gergely — két dicső apostol —
Nagy hittérítői ősi két hazának,
— Vad pogányságtól, kik földet foglalának —
Ime megjelennek áldva angyaloktól.
Felhőkön túl mintha két dicsőült alak
Testvérjobbót nyujtva . . . s glória sugarak
Vissza hogy verődnek drága szép hazánkra:
Örmény szívből is ki tör ma a hozsánna!

Csendüljön imára a harang ércnyelve,
Bérczről-bérczre zúgja tele völgyeinket . . .
S szellemóriások, ti, felülről minket
Lássatok ma itt lenn zsóltárt énekelve;
S meglobogtatván a nemzeti zászlónkat
Nemtőjének minden népfaj hálát mondhat:
Köny csillog szemünkben, túlárad a lelkünk,
Hisz az Ég áldása örködött felettünk!

Történeti analógiák.

A magyar nemzet a kereszténységet több tekintetben az örmény nemzet megtéréséhez hasonlatos körülmények közt vette föl! Mindkét nemzet az ősi pogány vallás elhagyása után nemcsak kereszténynyé, de egyszersmind — egyházjogi kiváltságai mellett —

egyenesen katolikussá lett; vallási egységben maradván Rómával és a katolikus világegyházal. A magyar nemzet térítő apostola: Szent-István király volt, a ki uralkodói magas állásában is hirdetője lett a szeretet szent vallásának, szóval és tettel, — az örmény nemzet fölvilágosítója: Szent-Gergely szintén királyi vérből (az Arsacidák uralkodó-családjából) származott és hetvenhét, különböző vallási kérdésről tartott szentbeszédeket a megkeresztelt örmény nép előtt. Mindkét nemzet megtérítése felülről, a tron köréből indult ki; s a királyok példáját követve, ezrével sietett a nép itt is, ott is meghódolni a kereszt vallása előtt, s irtani a régi pogányság nyomait és emlékeit.

A magyarok megtérése II. Szilveszter pápa idejében történt, a ki koronát küldött a szent királynak, — az örmény nemzet és király (Tiridát) megkeresztelkedése pedig hétszáz évvel Szent-István előtt I. Szilveszter pápa alatt következett be; a ki az örmény egyházat nagy kiváltságokkal ruházta föl, — s magát Szent-Gergelyt Örményország legelső püspökévé s pátriarkhájává tette.

Később is az örmények Keleten a leghivebb szövetségesei valának úgy általában az európai keresztes hadaknak (a Rupenita örmény királyok alatt) — mint különösen az Árpádházi II-ik Endre király magyar keresztes hadainak, a közös ellenség, a mohamedán népek uralma ellen; a melynek igája alatt roskadoznak azóta maiglan is az Európától egészen magukra hagyott szerencsétlen örmények!

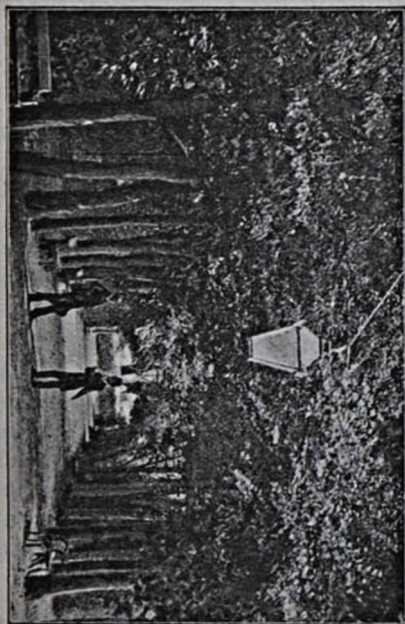
Dr. S. J.

A lugosi tanulók a kiállításon.

Az évvégi vizsgák lefolyása után, június 18-án, az ezredéves kiállítás megtekintése végett, a lugosi állami főgymnasium növendékei közül 57 tanuló 4 tanár vezetésével felutazott Budapestre.

Az előlegesen, még itthon megállapított programba fel volt véve a Margit-sziget megtekintése is.

Szamosújvári képek. — Sétatéri körönd.

Két és fél nap lefolyása alatt tanulmányoztuk a kiállítás tárgyait, mely szemlélés közben azon kiváló szerencsében részesült tanulóifjúságunk, hogy királyunk ő Felségét is megláthatta, a mint a „zeneműcsarnok”-ból az összes jelen volt vidéki tanulók sorfalai között szünni nem akaró „éljen-”riadalomtól kísérve távozott.

A harmadik nap délutáni óráiban, miután a sok látványosság közül a minket kiválóbban érdeklő dolgok nézésébe belefáradtunk, áthajóztunk a Margit-szigetre.

Ha programmunkban nem lett volna, úgy is meg kellett volna tennünk e kirándulást, hogy kipihenjük kissé magunkat e valóban nagy munka fáradalmaitól.

Bejártuk a szép szigetet, útközben magyarázatot tanítványainknak a történeti és egyéb helyi nevezetességeket.

Tele tüdővel szívtuk magunkba ez édeni sziget virágillattól terhes levegőjét, s míg a „szűz Szent-Margit asszony“ kolostorának romjait, a víz-esést, kórházat, az Arany-tölgyeit, a virágtelepeket stb. megmutogattuk a fiúknak.

A mint a szigeten végig sétáltunk fölülről lefelé, az alsó vendéglőhöz érve pihenést tartottunk.

Eközben a főrendező kiadta az ifjaknak a rendeletet, a mely így hangzott;

„Fiúk! a kinek pénze van, az rendelkezjen a saját költségére uzsonnát, a kinek elfogyott a pénze, jelentkezzék: annak az uzsonnáját fizetni fogom.“

Szükség volt ily kétértelmű napi parancsra; mert a köz-költségre összeadott pénz már igen csekély összegreapadt voltle.

— Nem lesz így jól, pajtás! — jegyzé meg egy másik kollégám, az utasításokat osztogató vezetőhöz fordulva. — Itt mindjárt nem lesz pénze egyetlen egynek sem, s mindenikért fizetni kell. Valami más módot kell kieszelnünk.

A míg ők ekként egymással alkudoztak, egy elegáns szürke ruhába öltözött középtermetű öreg úr vont a magára figyelmemet, a ki nagy érdeklődéssel nézte az asztalok mellé pihenni letelepedett fiainkat.

— Lugosról valók — a mint látom jelvényökről — szólt hozzám lépve az öreg úr.

Szamosújvári képek. — Sétatéri fenyves.

— Igen, — viszonzám én.

— Tetszik ismerni Besán Mihály közjegyző urat?

— Ismerem.

— Sziveskedjék kérem átadni üdvözetemet neki.

Én Váradi Béla vagyok.

— Szivesen, kérem, hanem talán illetékesebb lenne nálamnál üzenete átadására a közjegyző úr fia, a ki szintén itt van az ifjúság között.

— Annak örülök, szeretném megismerni az ifjút.

— Fiúk, Besánt küldjétek ide! kiáltám.

A következő pillanatban a hivatott előttünk állott.

Köszöntem, s magukra hagyva őket felmentem a vendéglő erkélyére, hol kollegáim helyet foglaltak volt egy asztal mellett.

Míg az uzsonnánkat felszolgálták, elbeszéltem az előbbi jelenetet.

Még be sem végeztem előadásomat, mikor megjelent asztalunknál az öreg úr és így szólt:

— Kedves tanár urak! sziveskedjenek megengedni, hogy az ifjakat megvendégeljem.

Hálás köszönettel fogadtuk nagylelkűségének e szép nyilatkozatát.

Míg a tanulóifjúság derült hangulatban költötte el a katonazene hangjai mellett, a számára megrendelt gazdag lakomát: az öreg úr közénk telepedve elbeszélte, mily nevezetes emlékek kötik Lugoshoz.

1848-ban Kolozsvárról, a hol atyja kereskedő volt, a míg honvédnek felcsapott, miután üzletüket kirabolták: anyjával és testvéreivel elmenekült Lugosra.

E futás mentette meg családjuk tagjainak az életét.

Fel is szólított, hogy tudakozódjunk utána, ki volt az a lugosi polgár, ha még életben van, a kinél családjuk menedéket talált, hogy jóságáért valami módon kifejezhesse köszönetét.

Társalgás közben megkérdeztem kedves maecenásunkat: nem áll-e rokonságban azzal a Váradi családdal Kolozsvárt, a melylyel én jó ismeretségben voltam tanuló koromban?

— Azok nem rokonaim. Én örmény vagyok, családi nevem Korbuly — szólt az öreg úr.

Ifjúságunk lelkesen megéljenezte Váradi Béla urat, kinek Budapesten igen szép fehérnemű üzlete van, s velünk együtt, kik szintén vendégei voltunk e feledhetlen uraságnak, azzal a kedves emlékekkel távozott: hogy a fő- és székvárosban a milleniumi kiállítás alkalmával, egyéb csodálatos dolgokon kívül, egy ritka jó emberi kebelt is szerencsések voltunk megismerni, a melyben a haza tanuló ifjúságáért a legmelegebben érző, nemes szív dobog.

Haza érve az első testületi gyűlésen jegyzőkönyvben örökitettük meg e nemes tettért hálás köszönetünket.

Én pedig az önzetlen áldozatok e — napjainkban egyre ritkuló — fényes példáját ide jegyzem azon ohajom kíséretében, hogy: adjon az Isten ezer annyit helyette!

A magam részéről nem tartom érdektelennek megjegyezni, miszerint két tagjával találkoztam az örmény nemzetnek, mint állandó fővárosi lakosokkal: ezek egyike, Papp Antal, régi kedves barátom vendégül hívott meg úri családjá körébe, a mit, bármint kívántam látni derék, művelt fiait, egykori kedves tanítványaimat: szoros kötelességem és nagy felelősségem miatt csak megköszönhettem; a másik tényleg megvendégelt az ifjúságunkkal együtt.

Hogy is mondtam M. Jakab törvényszéki bírónak a minap? Barátom, olyan emberek, mint ti vagytok, a föld kerektségén nincsenek seholl!

Márton Dávid.

Örmény elemek Árpád táborában.

Arpád népe nem csupáncsak magyarokból állott. Midőn a honfoglaló magyarok átlépték a Kárpátokat, soraik közt más nemzetekhez tartozó vitézek is voltak: voltak közöttük fölös számmal örmények is,

Szamosújvári képek, — Tó-részlet a népkertből.

kik részint az ősi hazában csatlakoztak a kivándorló magyarokhoz, mert a tudós Lukácsi Kristóf szerint: „A magyarok szülőföldre és eredeti lakhelye Nagy-Örményország, névszerint ennek északi része, mely hajdan Felső-Armeniának neveztetett és az Araxes melléke;“¹⁾ részint a keletrómai császárság területén. Ugyanis akkor tájban sok örmény katona szolgált a császári sergekben, kik közül néhányan felemelkedtek a császári trónra is.²⁾

Midőn a magyarok Átelközben³⁾ laktak, a keletrómai császárság trónján „bíborban született“ Konstantinnak apósa, a „Basileopator“-nak (császár atyja) is nevezett örmény származású Romanos Lekapenos ült. „Mivel az ifjú Konstantin, a kinek kora eseményeiről írott munkája a magyar történet egyik becses kútfejét képezi — mondja dr. Molnár Antal — egészen az irodalomnak és művészeteknek élt, kész örömet engedte át a hatalom teljes élvezetét apósának Romanos Lekapenosnak.“⁴⁾

A keletrómai birodalom örményei nem egyszer látogattak el és mentek be Pannoniába és Daciába is. „Épen nem lehetetlen, sőt valószínű — mondja Rohonyi Géza csak a napokban sajtó alól kikerült munkájában⁵⁾ — hogy a byzanci udvar a keleti vallás révén némi befolyást gyakorolt a honfoglalás előtt itt (Magyarország) uralkodott fejedelmekre. És e befolyást ápolta Byzancz időnként később a honfoglalás után is.“

Ezek után bizvást állithatom, hogy örmények, kik ismerték már „a három halom és négy folyó tájait“ kalauzolták a hét vitéz magyar vezért és a magyarokkal jött nemzetfeleiket, testvéreiket a mai Magyarországba.

¹⁾ A magyarok őselei hajdankori nevei és lakhelyei. Eredeti örmény kútfők után írta Lukácsi Kristóf szamosújvári plebános.

²⁾ L. „Armenia“ ötödik évfolyam (1891), 36, 72. lap.

³⁾ A Volga folyót, mely a másságeták tartományát (Astrakan) két részre osztja, a tatárok Etelnek nevezték. Mechithár, örmény szótár, 279 lap.

⁴⁾ „Örmények a keletrómai császárság trónján.“ Armenia, V. évfolyam 72. lap.

⁵⁾ „Magyarország a honfoglalás után.“

Leontius örmény történelemíró mondja, hogy a nyolczadik század elején a kazárok hadseregében nagy számmal voltak örmények, kiknek hadi vitézsége előttük nagyon ismeretes volt és éppen azért a háborúban őket szokták az első helyre állítani.¹⁾ Már pedig azt tudjuk, hogy az Európában új hazát kereső magyarokhoz hét kazár törzs csattakozott, a kazárokkal örmények is csatlakoztak a magyarokhoz és így a honfoglalás nehéz munkájából az örmények is részt vettek.²⁾

És éppen azért, mert együtt küzdöttek az örmények a honfoglalás éveiben a magyarokkal, most határtalan lelkesedéssel ünneplik a millenaris évet. A hazai örmény is méltán elmondhatja a költővel: „Ez az a föld, melyhez minden szent nevet egy ezred év csatol.“

Szongott Kristóf.

Rodosto és az ottani örmények.

Thaly Kálmán, a daliás kurucz idők történetírójának egy régebbi felolvasásából veszszük át az alábbi részleteket a magyar történet és költészetben egyaránt emlékezetes törökországi város: Rodosto-ról,

¹⁾ Sub initium saeculi VIII. Chazarorum ad Caucasum Chagonum, magnum semper numerum Armenorum, quorum bellica fortitudo probe ipsi cognita esset, in exercitu habuisse iisque primas in praeliis deferre partes solitum fuisse. Apud Indsidian, Antiquitatum Armeniacarum, tom. 1. pag. 338.

²⁾ Iam cum aliunde sciamus septem tribus Chazarorum, Hungaris novas sedes in Europa querentibus sese adjunxisse, nihil obstat, quominus Armenos quoque Chazaris et cum his Hungaris junctos, cum iisdem in Pannoniam et Daciam venisse, — suasque in occupatione regni partes habuisse asseramus; id certe haud obscure innuunt Annales Hungarorum, idem indicant immunitates Armenis Strigoniensibus ab antecessoribus Belae IV. datae atque ab eodem innovatae; hoc ipsum arguunt conplura in Transilvania loca, quae gentilitium nomen veterum possessorum hodieum retinent. Lukácsi Kristóf, Historia Armenorum Transilvaniae, 12 lap.

— a hol II. Rákóczy Ferencz erdélyi fejedelem élte le utolsó bús napjait és egykori hű kísérlője: Mikes Kelemen „hallgatta egyedül a tenger mormolását...”

Ismerjük ezt a várost Mikes felülmulhatlan leveleiből. — tudjuk, hogy itt ütötték föl tanyájukat a nagy magyar idők számüzöttjei, a bujdosók, — s itt lehelte ki lelkét, távoli hazájára gondolva, II. Rákóczy Ferencz.

Voltak idők, midőn Rodosto a magyar hazafiság kegyeletének Mekkája volt. Ide zarándokoltak különösen a mult század végén, hogy fölkeressék a hazátlanul meghaltak sirjait, s kutassanak kegyeletes emlékei után. Ujabb időben Rodostot nagyon kevesen látogatják.

Magyar ember 1862 óta nem járt itt. Jelenleg nincs élő magyar ember, a ki II. Rákóczy Ferencz török földön birt palotáját a maga valóságában látta volna. Az utolsót, a ki ott járt, Henszlmann Imrét, nem rég temették el. Ő és Kubinyi együtt keresték fel Rodostot annak idején, a magyar tudományos akadémia megbizásából.

E város mintegy huszonöt mérföldnyire fekszik Konstantinápolytól, feleúton a török főváros és Gallipoli között. Magának a városnak éppen olyan fekvése van, a mint azt Mikes leírja. Előtte a Márványtenger félhold formájú öblöt képez. A hegyek cziprussal — a híres czipruserdőkkel — szőlővel és gyümölcsfákkal vannak benőve.

A tengertől jobbfelé a török városrész terül el, hét minaretjével s körülbelől ugyanannyi mecsetjével. Aztán jön a zsidó és a görög városrész. Ez utóbbiban vannak európai házak is, de csak a tengerpart közelében. Bal-felől van az örmény város, melyben a török város hét minaretjének hét szélmalom felel meg. Van ezen városrészben még egy kicsiny gőzmalom is.

Mikes írja, hogy Rodostonál szebb és jobb helyre nem helyezhette volna a szultán a bujdosó magyarokat. A városnak 28—30.000 lakosa van; híres kitűnő fűszeres boráról, kertjeiről, gyapottermeléséről, selyem-, gyümölcs- és zöldségtermesztéséről, aztán felülmulhatlan zamatú őszi dinnyeiről, melyek télíg eltartanak, őszi barackjairól, gránát-almáiról. Gabona rindkívüli bőséggel terem szántó-

földjein, s a tenger parton, a rizsnek is jó termő talaja van. Azonkívül Rodosto élénk kereskedelmi város. A félkörben huzódó hegyek lakói ide hozzák minden nyers terményeiket.

Midőn Thaly és a török fővárosból vele jött néhány útitársa a hajóról partra szálltak, első dolguk volt magukkal hozott ajánló leveleiket előre küldeni Ászlánhoz, az ottani osztrák-magyar konzulhoz és a rodostoi egyház papjához. Nagy örömmel kereste fel utazóinkat a khánban (török vendégfogadó) a nevezett konzul fia. Elbeszélte nekik, hogy ő a magyar Kőszeghy ivadéka; nagyanyja utolsó sarja ugyanazon Kőszeghyéknek, a kik az erdélyi fejedelemmel együtt telepedtek meg Rodostoban, s Kőszeghy Czeczilnek hívták. A tisztos matronát éppen Thaly ottjárta előtt két héttel temették el. Atyjától Kőszeghy Gergely egykori franczia konzultól nagyon sok szép dolgot hallott a fejedelemtől és udvaráról, s a halottakat nagy hűséggel és lelkesedéssel adta tovább az unokáinak.

Szamosújvári képek. — Zárda-templom.

Thaly állítása szerint a Rákóczy-emigráció emlékei legélénkebben az örmények közt élnek Rodostoban. Rákóczy fejedelem számára annak idejében egy egész örmény utcát vett meg a török porta. A fejedelem udvartartása az örmény nép közepette is élt, s élénk nyomokat hagyott maga után. Egy kilenczvenöt éves öreg örmény ember elmondta Thalynak, hogy gyermekkorában látta a fejedelem portáját, mely fényes volt, mint a szultáné.

Rákóczy fejedelem egy egész ház-sort foglalt el az údvarával. Kápolnáját a sarkon építtette, s legszélről a tenger partja felé az ebédlő palotát. A nagy ebédlő terem napjainkig épen maradt. Az utcái kapu barokkstílusban készült, s látható rajta még a hely, a hol valamikor a fejedelem bronzcímere ékeskedett.

A Rákóczy-féle utca házainak földszintjén jelenleg többnyire szegényes örmény családok laknak. Az emeletek jobbára lakatlanok. Legszebb a fejedelem ebédlő terme. Oly ragyogó ez most is, hogy bátran lehetne benne egy fejedelmi ebédre teríteni. Tizenöt ablaka a tengerre nyílik. Az étterem egyik oldalát remek, stíluszerű pohárszék foglalja el; az ajtók aranyozottak. Még van még a fejedelem nagyszerű pipatartója is. A terem falait a felső padlatig a legszebb guirlandok ékesítik. Fenn a keletiesen festett párkányzat oly eleven, mintha csak ma került volna ki a művész ecsetje alól.

Rodostóban mindössze még tíz Rákóczy-féle ház van meg az eredeti állapotában. A fejedelem hajdani kertjei most a különböző felekezetek temetőhelyéül szolgálnak. A Rákóczy kápolnája maiglan megmaradt eredeti alakjában; ott van még a régi díszes karosszék is, melyben a fejedelem hajdan az isteni tiszteletet végig hallgatta.

A rodostoi török lakosság még most sem tudja, hogy a városrész, — melyben valamikor a száműzött fejedelem udvart tartott, — már visszaszállt az ottomán államra! A „magyarok birtokának“ tartják még ma is azokat a kerteket és szántóföldeket, s nem engedik meg, hogy bárki is bitorolni merje azokat. Ez az oka, hogy a paloták nagyjából lakatlanok, s a szántóföldek is parlagon hevernek.

Széplaki.

Vágy.

— Emlékezés Szamosújvárra. —

átom-e még azt a helyet valaha?

Hol tán szebben ragyog a nap sugara.

Oda küldöm a lelkemet, ha fájni fog ezután,

Ott meggyógyul majd talán.

Ugy szeretem a lehulló levelet,

Megbámultam, megcsodáltam eleget,

Mi vágy vonja le a földre? engem égbe mi viszen?

Ha sejtené a szivem.

Csendes estén ha arra száll sohajom,

Ne tartsd fogva, hadd szálljon el szabadon,

Valamiért küldöttem a világba,

Oh, hogyha rá találna!

Sallak Róza.

Szamosújvári képek. — Szamosvölgyi vasút pályaudvara.

A magyarok őshazája örmény kútfők világánál.

Szamosújvár egykori tudós lelkésze, a felelthetetlen emlékü Lukácsi Kristóf, a „Magyarok őselei, hajdonkori nevei és lakhelyei” címmel (1870-ben) kiadott munkájának második könyvében (a 204-ik és következő lapokon) az örmény történeti kútfők-

nek magyar őstörténeti szempontból felismert jelentőségéről, s ez alapon folytatott hangyaszigalmú kutatásainak meglepő eredményéről, a következőket írja:

... A magyar régiségbuvárok sajnosan nélkülözték a nevet, melynek kalauzolása mellett a magyar nemzet eredetének szentélyébe juthassanak, jól belátták, miképp a hun-magyar név erre elégtelen, a scytha határozatlan, a parthus korlátolt jelentésű. Hogy ezen hiányt, melynek annyira érezték szükségét, kipótolják, különféle hypothesisekhez folyamodtak. Különböző népneveket fogtak fel, melyek a Magyar névszóhoz hangra és jelentésre némileg hasonlítottak, vagy a melyekben, néha erőltetett elemzés és magyarázat szerint, ilyenmű hasonlatosságot véltek létezni. Ezen eljárásnak több példáit találjuk Horváth István értekezésében. Ő a hun-magyar meg a parthus-scytha nevet hasonló értelmezések és magyarázatok által kapcsolatba hozta a Philisteusok meg a Chananeusok és számtalan más ázsiai, afrikai és európai népek nevével, melyek segítségével aztán a félvilágot bébarangolta.

Fejér György indítatva azon csekély hasonlatosságtól, mely a magyar és macron névszó közt alig észre vehető, a Magyarok eleit a pontusi Macronok és szomszéd népekben kereste. Deguignes hasonló indokból a Chinaiak Hiongnouiban, Kis Bálint a Medusok és Örményekben vélték a Hun-Magyarokat feltalálhatni. Lehet-e aztán csodálkozni? ha ily gyenge alapokra fektetett vizsgálódások kívánt célra nem vezettek, lehet-e csodálkozni, ha ezen tudós és lelkes férfiak ily kétes szempontokból kiindulva, minden fénypontot nélkülözve, az útvilágban itt-ott felmerülő bolygó tüzek által tévútra vezettetettek, s végre is az idők és történelem megmérhetlen tengerén hajótörést szenvedtek. A mi egyébiránt, tekintve azt, hogy a Magyar, kelet népe, a nevezett tudósok pedig vizsgálódásaikban nyugoti útmutatókat követtek, másképp nem is történhetett. Másképp nevezi magát maga nyelvén ma is a Magyar, s másképp neveztetik a szomszéd népektől, így volt ez kétséggel Ázsiában is. Már ki mondja meg nekünk, miképp nevezte magát a Magyar Ázsiában maga nyelvén, és miképp neveztetett Ázsia népeitől, hanem ha

a Magyar maga, vagy a Magyarral Ázsiában egykor együtt lakott s vele különféle viszonyban állott szomszéd népek. Miután áll továbbá: hogy a Magyar Scythá, de nem áll, hogy minden Scythá Magyar; ki mondja meg nekünk, melyik volt a Magyar azon számtalan, különböző nevű és nemzetiségű Scythák közül, kiket kivált Nagy Sándor hadjárata után a görög és római írói sereg ismert, ha nem ismét csak a magyar és a keleti irodalom. Jóllehet hiányosan jutottak el mi hozzánk a magyar nemzet ősrégi hagyományai; jóllehet későn írták meg azokat a magyar krónikások, köszönettel tartozuuk nekik mégis, hogy azokat a végenyészettől megmentették; mert így is, a mint azok előttünk állanak, némely útmutatásokat tartalmaznak, melyeket történetbuváraink számba sem vettek, de a melyek egybevetve Constantinnak a Magyarokra vonatkozó tudósításaival, a vizsgálót egyenesen Közép-Ázsiába vezetik, a hol az örmény kútfők világánál tovább kutatva nyomába, jutunk a Hun-Magyar Scytháknak, sőt a mi több és a magyar régiségekre nézve kiszámíthatlan fontosságu, feltaláljuk azon nevet, melyet az Örmények, Persák, Chinaiak és minden más ázsiai nemzetek a magyar faj jelölésére hajdan használtak, mely közös neve lévén a Magyaroknak keleten, minden magyar ajkú népet magában egyesít.

Könyvem első részében felfejtett és hiteles történelmi adatokkal támogatott nézetem szerint hajdan, míg tudniillik felmerült a történelem színvonalára a IV-ik században Kr. után a hun, a IX-dikben a magyar név, a Görögök és Rómaiak a Hun-Magyarokat általában Sakáknak, Daháknak és Massagetáknak nevezték. Ezek voltak a nagy számu Scythá népek közül, kikben a Hun-Magyarok őselei rejlettek.

Az Örmények, kik évezredekken keresztül uralkodó nép voltak Elő-Ázsiában, földrajzi helyzeteknél fogva folytonos összeköttetésben állottak egyfelől Ázsia különböző népeivel, másfelől viszont a Görögökkel és a Rómaiakkal, a Hun-Magyarokat, mint Armeniában egykor földieiket, Kaukaziában pedig szomszédaitkat jóval korábbi időkben ismerték, még pedig mind saját honi Hun-Magyar, mind

külföldi s idegen Saca, Daha, Massageta nevökön, és ezen különböző elnevezéseket felváltva, synonym gyanánt, minden eszmezavar nélkül használták a magyar faj különböző ágainak jelelésére.

A név azonban, melylyel az Örmények úgy az összes magyar fajnak, mint egyes törzseinek jelölésére legközségesebben éltek, nem a hun-magyar, vagy egyike a felsorolt scytha neveknek, hanem a chus, chusán, chusita név. A magyar fajnak ezen chusán neve, melylyel a Magyarok az Örményektől, Persáktól, Chinaiktól és általában Kelet népeitől illettettek, munkámban merül fel először a feledékenység tengeréből, melyben pár ezer évig szunyadt, a történelem színterére, annak a Magyarokra vonatkozó jelentése ismeretlen volt mostanig, a történetbuvárok, a régészeti és nyelvészeti kutató tudósoknak figyelmét általában tökéletesen kikerülte.

Hogy a Magyaroknak ázsiai neve a keleti nyelvekben és irodalomban jártas európai tudósok figyelmét mindaddig kikerülte; okát azon körülállásban találom: hogy mivel az afrikai Aethiopok, Cham fiának Chusnak, kiktől származtak, nevét híven megtartották, s Kelet minden népeitől, a legrégibb idő óta Chusoknak hivatnak, a történetírók nem is sejdítve azt, hogy a keletiek, Chus név alatt nem mindenkor afrikai Aethiopot, hanem néha egy más, az afrikai Aethiopotól eredett és nemzetiségre merőben különböző, nem is afrikai, hanem kelet-ázsiai népet értettek, a Chus névszót, a hol az csak előfordult, minden kivétel nélkül Aethiopra fordították. Hogy a hol a szentírás eredeti szövegében Chus áll, ott a Hetvenek görög fordításában Aethiopot olvasunk, nem szükség említenem, és ez ellen semmi kifogásunk, de igen az ellen, hogy Homer, Herodot, Nonnus Dénes Kelet-Ázsiában Aethiopokat helyeznek, ott a hol a Chus-Hun-Magyarok laktak, tudniillik értesülvén arról, hogy India határinál a Paropamisus hegy aljában Chus nevű nép tanyázik, és tudván másfelől azt, hogy a Chus a keletieknél általában Aethiopot jelent, a Chus névszót Aethiopra tették át s ekképp szokásuk szerint elgörögösítették.

Egyébiránt a keleti történetírókban gyakran előforduló Chus, Chusán, Chusita névre, Európa tudósai közelebbi időkben nagyobb figyelmet kezdettek fordítani, és nem egy tette már közülok azon észrevételt, miképp a mondott név a keleti írókban nem mindenkor jelent Aethiopot, csak hogy mit jelent, és névszerint hogy a leggyakrabban Hun-Magyart jelent, azt eddig tudtomra senki sem mondotta. Kieperinek, iskolák számára kiadott régi világ-atlasának 42 lapján, a jegyzetben, hol az I-ső Darius persa királynak adózott nepeket, a mint azok a persepölisí királyi sírboltok ékalaku felírataiban felsoroltatnak, párvonalba állítja Herodotnak hasontartalmu helyével, a következő érdekes szavakat olvassuk: „Die in Satr. XVII (Herodot) genannten asiatischen Aethioper, gewisz griechische Übersetzung des Kuschiten Namens, und nicht die unbedeutende Völkerschaft der Kossäer sind in den Inschriften (von Persepolis) als Khuschija aufgeführt“. A mondottakból világos, miként az Aethiop névszó a fenn idézett legrégibb görög írókban a Chusnak hibás fordítása, azonban Herodot is a kelet-ázsiai Aethiopokat az árikaiaktól gondosan megkülönbözteti, midőn így ír: »Arsanes quidem Aethiopibus qui sunt trans Aegyptum atque Arabibus praerat. Ii autem Aethiopes, qui sunt ab ortu solis (nam bifariam militabant) censebantur cum Indis specie nihil admodum a caereris differentes, sed sono vocis duntaxat atque capillatura. Nam Aethiopes qui ab ortu solis sunt promissos crines, qui ex Africa crispissimos inter omnes homines habent. Aethiopes qui ex Asia sunt pleraque arma, quae Indi gestabant.

A Chus névszót Aethiop fordításban feltaláljuk a magyar nemzet ősrégi hagyományaiban is, felmaradt tudniillik a Magyaroknál több századok mulva is azután, hogy Európába jöttek, egykori ázsiai lakhelyöknek a keletieknél divatos Chus nevenek emlékezete; mert a mint mondám fennebb is, hihető, miképp nem a magyar nevezte magát Chusnak, Chusánnak, és honát Chus földnek, hanem a Persáktól, Örményektől és a többi keleti népektől neveztetett e néven. Thuróczi, ki a mondott nemzeti hagyományt, több századok mulva azután, hogy

megtelepedtek Pannoniában a Magyarok, írásba tette, nem kételkedett a Chus szót, a szentírás-magyarázók egyhangu értelmezése szerint Aethiopra magyarázni. Már hogy mit akar, vagy mit jelent, a nemzeti ősi régi hagyományokat híven visszatükröző Thuróczi krónikaiban, ott a hol a Magyarok ázsiai lakhelyeiről van szó, az Aethiop névszó, azt tudomra soha senki meg nem fejtette, — de nem is sejdítette senki, hogy a legkisebb összeköttetésben álljon a Magyarok ázsiai viszonyaival akár földrajzi, akár történelmi tekintetben; azért, midőn tudósaink a kérdéses helyet tárgyalták, az Aethiop szót mint szerintök értelem nélkülit, a melyet csak a vak véletlen csúsztatott bé a hagyomány szövegébe, figyelemre nem méltatták, holott Thuróczinak tökéletesen igaza van, megjegyezve, hogy a magyar faj hajdankori lakhelye Bel-Ázsiában nem feküdt a Thuróczi által Aethiópiára fordított Chus föld határainál, hanem a Chus föld maga volt egykori ázsiai honjuk.

Thuróczinak többször említett helye ekképp hangzik: „Scythicam regionem unica cingi comprehensione sed in tria regna Bastardiam scilicet Dentiam ac Mogoriam dividi, centumque octo provincias habere. Ab Oriente Scythico regno Juhrianum, post haec Tartiam (Tartariam) tandem Mogoliam jungi, ex plaga aestivo subsolari gentem Corasminam et Aethiopiam, que Minor India vocatur vicinari“. Thuróczinak ezen helye, helyreigazítva a keleti kútfők szellemében, és visszahelyezve a Chus szót maga eredeti jogába, melyben azt a magyar nemzet hagyományai kétségkívül több századokon keresztül megtartották, de a melyből a divatos Aethiop fordítás által helytelenül kiforgattatott, a vizsgálót a Magyarok eredeti szülőföldre vezet, tudniillik a Persiával keletről határos és egykor persa hatalom alatt állott Chusok, Chusaeusok, vagy a keletiek kiejtése szerint Chusánok földére...

